

กรมศิลปากร

กรมศิลปากร

พ.ศ. ๒๕๐๑

ศิริยาบท

โดย

หลวงบริบาลบุรภัณฑ์

กรรมการสำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม

ห้ามขีด เขียน หรือฉีก หนังสือของห้องสมุด

จัดพิมพ์โดย

สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม

สภากวัฒนธรรมแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๐๐

๑. ๘๓๐

สี่อิริยาบถ

เรื่องสี่อิริยาบถเป็นเรื่องปางหรือกิริยาท่าทางของพระพุทธ
รูปไทยสมัยสุโขทัย คือ นั่ง นอน ยืน เดิน พระพุทธรูป
เกิดมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๑ คนชาติต่างๆ ที่นับถือ
พุทธศาสนาก็ได้ทำพระพุทธรูปขึ้นไว้เคารพบูชากันเป็นเวลาเกือบ
๒๐๐๐ ปีมาแล้ว

ทำไมข้าพเจ้าจึงว่าพระนั่ง นอน ยืน เดิน เป็นของไทย
เพราะฉะนั้นเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องพระปางทั้ง ๔ นั้นดี ข้าพเจ้าจะ
กล่าวถึงเรื่องราวของพระปางเรียงลำดับมาให้เข้าใจสักเล็กน้อย
แต่ก่อนจะพูดถึงปางต่างๆ จะขอพูดถึงความหมายของคำว่าปาง
เสียก่อน ปางต่างๆ ของพระพุทธรูปโดยมากหมายถึงเรื่อง
(episode) ตอนหนึ่งๆ ในพุทธประวัติ แต่บางทีหมายถึงกิริยา
อาการ (posture) ก็มี เช่น ปางประทานอภัยและปางประทาน
พร ซึ่งในพุทธประวัติของเราไม่มีเรื่องโดยเฉพาะสำหรับตอนนั้น
และอนันตจักรงเราขอขมา มุทรา ของพระเป็นเจ้าของพราหมณ์เขา
มา คือ อภัยมุทราและวรมุทรา ปางประทานอภัย คือ ทำ

ไปบนพระบนยกพระหัตถ์ขึงไปข้างหน้า จะเป็นข้างขวา ข้างซ้าย
 หรือทั้งสองข้างก็เป็นปางประธานอภยทงนน ซึ่งของเรามาแยก
 เป็นปางห้ามญาติ (ยกพระหัตถ์ขวาของ พระหัตถ์ซ้ายห้อย)
 ปางห้ามสมุทร (ยกทั้งสองพระหัตถ์ขึง) และปางห้ามพระแก่น
 จันทน์ (ยกพระหัตถ์ซ้ายของ พระหัตถ์ขวาห้อย) ทั้ง ๓ ปางอัน
 เป็นเรื่องชนหลัง กวียาทยมมาจากพราหมณ์นขางกวียา กะเขากย
 ปางไคสันติท เช่น ห้ามญาติและห้ามพระแก่นจันทน์ แต่ห้าม
 สมุทรไม่มีตอนไหนโดยเฉพาะ ท่านจึงอ้างเอาตอนที่พระพทธเจ้า
 ไปอาศัยอัคคยาคารโรงขชาเพลิงของ ชฎิลอรรเวลกัสสป อันตั้งอยู่
 ริมแม่น้ำเนรวญชรา ซึ่งอนทจจริง อรรเวลกัสสป แกล้งให้พักโดยจน
 ทอดอัยค้ำของพระพทธเจ้าว่าสมณกมาหาสมณค้วยกัน แต่เจตนา
 ของท่านอรรเวลกัสสปต้องการให้ พระยานาคซึ่งอยู่ที่โรงเพลิง
 นนทารายพระองค์ หรือไม่กเมอนาในแม่น้ำเนรวญชราชนมากจะ
 ทวมพระองค์องอยู่ไม่ไคหรือค้ายไปเลย แต่พระพทธเจ้ากลับ
 ทรมานพระยานาคให้หมคพิขรายและเมอนาชนมา พระองค์ก
 ขนคาลค้วยฤทธขงกันไม่ให้มาทวมมาถงพระองค์ไค และเสคจ
 ค้ำเนนจกรมเป็นปกคค้อยุ่นพวก ชฎิลเห็นอคจรรวยและในทสุคค

ยอมเป็นศิษย์ ตอนนแหละที่ท่านอาจารย์เก่า ๆ อธิบายว่าเป็นพระ
 ปางห้ามสมุทร (Attitude of Calming the Ocean) แต่ที่จริง
 หาถูกต้องไม่ เพราะใคร ๆ ก็รู้ว่าที่อยู่ของท่านปรุณกัสสปนั้น
 หาใช่บิรมสมุทรไม่ แต่อยู่ริมแม่น้ำเนรัญชรา ยิงปางประทาน
 พร (คอยกพระหัตถ์ข้างใดข้างหนึ่งของไปข้างหน้า หันฝ่าพระ
 หัตถ์ที่หอยลงมาออกไปข้างหน้า) คุ้มแล้ว ปรุข้เข้าในพุทธ
 ประวัติตอนใดตอนหนึ่งโดยเฉพาะไม่ใคร่เลย เรืองนสมเด็จเจ้าฟ้า
 กรมพระยานริศรานุวัติวงศ์เคยตรัสแก่ข้าพเจ้า “ปางข้างปางนั้น
 เอมมาจาก มถรา ของพราหมณ์ หาใช่ปางไม่ เป็นเพียงกริยา
 เท่านั้นซึ่งน่าจะเรียกว่าท่า แต่โบราณเขาไม่เรียกกันก็เพราะคำ
 ว่าท่าอาจสื่อไปในทางหายกายได้”

ท่านจะกล่าวถึงพระปางที่ท่านใดทำกันมาแล้ว เท่าที่
 ไต่พบ คือ

ของคันธาระ

พระนั่ง มีปางสมาธิ, มารวิชัย, ปฐมเทศนา, อัมฆาต,
 ประทานอภัย, ประทานพร, มหาปาฏิหาริย์

พระนอน ปางปรินิพพาน

พระยืน ปางประทานอภัย, ประทานพร

พระเดิน ปางล้า หมายถึงตอนที่เสด็จลงจากดาวดึงส์

ของอินเดีย

พระนั่ง มีปางตรัสรู้, เทศนา, มหาปาฏิหาริย์, ทรมานพระยา
วานร

พระนอน ปางปรินิพพาน

พระยืน ปางเสด็จจากดาวดึงส์

พระเดิน ปางเสด็จจากดาวดึงส์, ทรมานช่างนาฬาคีรี

ของลังกา

พระนั่ง มีปางสมาธิ

พระนอน ปางปรินิพพาน

พระยืน ปางรำพึง เสด็จจากดาวดึงส์, ประทานอภัย

พระเดิน ไม่ปรากฏ

ของสมัยทวารวดี

พระนั่ง มีปางเทศนา, สมาธิ, มารวิชัย, มหาปาฏิหารย์,
นาคปรก

พระนอน ปางปรินิพพาน, ขรรทม

พระยืน ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์, ประทานอภัย, ประทานพร
โปรดสัตว์

พระเดิน ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์

ของสมัยศรีวิชัย

พระนั่ง มีปางมารวิชัย, สมาธิ, นาคปรก

พระนอน ปางปรินิพพาน

พระยืน ปางประทานอภัย

พระเดิน ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์

ของสมัยลพบุรี

พระนั่ง มีปางนาคปรก, มารวิชัย, สมาธิ

พระนอน ปางปรินิพพาน

พระย่น ป้างเสด็จลงจากดาวดึงส์, ประทานพร, ประทานอภัย
พระเดิน ไม่ปรากฏ

ท่านจะเห็นแล้วว่าพระปางต่าง ๆ คือ นั่ง, นอน, ย่น,
เดิน, เหล่านี้มาแล้วก่อนสมัยสุโขทัย แต่ความหมายไม่เหมือน
กัน คือ พระนั่งกต พระนอนกต พระย่นกต พระเดินกต เขา
หมายถึงเรื่องตอนหนึ่ง ๆ ในพุทธประวัติทั้งนั้น ในชั้นต้นคงต้อง
ทำรูปในเรื่องพุทธประวัติประกอบไว้ เช่น พระนั่งก็ทำมารผจญ
เป็นเครื่องหมายว่าเป็นตอนตรัสรู้พระโพธิญาณ พระนอนก็ทำรูป
สลัปรหุองค์นึ่ง หรือสาวกห้อมล้อมไว้ให้รู้ว่าเป็นตอนปรินิพพาน
พระย่น, พระเดิน, ก็ทำรูปเทวดา อินทร, พรหม ถยฉัตร
ประกอบให้รู้ว่าเป็นตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ เมื่อผู้ใดเห็นชั้นต่อ
อธิบายตอนหนึ่ง ๆ แล้ว ภายหลังจึงเขารูปประกอบออกเสียเหลือ
แต่องค์พระ ก็รู้กันไควว่าเป็นปางนั้น ๆ ไม่ได้ให้หมายถึงอธิบาย
เลย แม้ปางมหาปาฏิหารย์ จะมีอาการ นั่ง, นอน, ย่น, เดิน
เขาก็ถ้อยเป็นเครื่องประกอบ พระปางมารวิชัย มีคอกขั้วรอง
เท่านั้น

เหตุใดก็คิดขึ้นสมัยสุโขทัยจึงเปลี่ยนความหมายจากของเดิม
 ในเรื่องพุทธประวัติมาเป็นอธิบาย ขอนเป็นโต ๒ นย คอนยหง
 ความนิยมในเรื่องปางต่างๆ สูญหายไป นัยหนึ่งคงจะเกิดเห็นว่า
 อธิบายต่างๆ คือ นั่ง นอน ยืน เดิน เป็นของสำคัญมากในการ
 บริหารร่างกาย ธรรมตามนุษย์เราต้องเปลี่ยนอธิบายบท ๔ ให้
 สม่่าเสมอกันจึงจะมีชีวิตอยู่ได้ ฉะนั้นนักปราชญ์ทั้งหลายมี
 พระพุทธเจ้าเป็นต้น ผู้ต้องการชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่โลก จึง
 ต้องบริหารร่างกายให้มีอธิบายสม่่าเสมอกัน และผู้บริหาร
 ร่างกายให้มีอธิบายสม่่าเสมอกันจะเป็นผู้มีอายุยืนนานเสมอ เช่น
 พระสม่่าสม่่าพุทธเจ้าของเรา ปราบกฏในพุทธกิจว่าพระองค์
 บริหารร่างกายสม่่าเสมอกัน เช่น เข้ายนิชตยาตรเป็นการยืนและเดิน
 หลังจากฉันแล้วทรงพักผอนบรรทมเล็กน้อย เยน ค้า เทยงคน
 และเขามกทรงนั่งเส้าคงธรรม และเล่งคอปนีสยผุทควรรจะรบ
 เทศนาในวันต่อๆ ไป พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเช่นนี้สม่่า
 เสมอเป็นเวลา ๔๕ พรรษา เพราะฉนั้นพระองค์จึงมีพระชนมายุ
 ยืนนาน

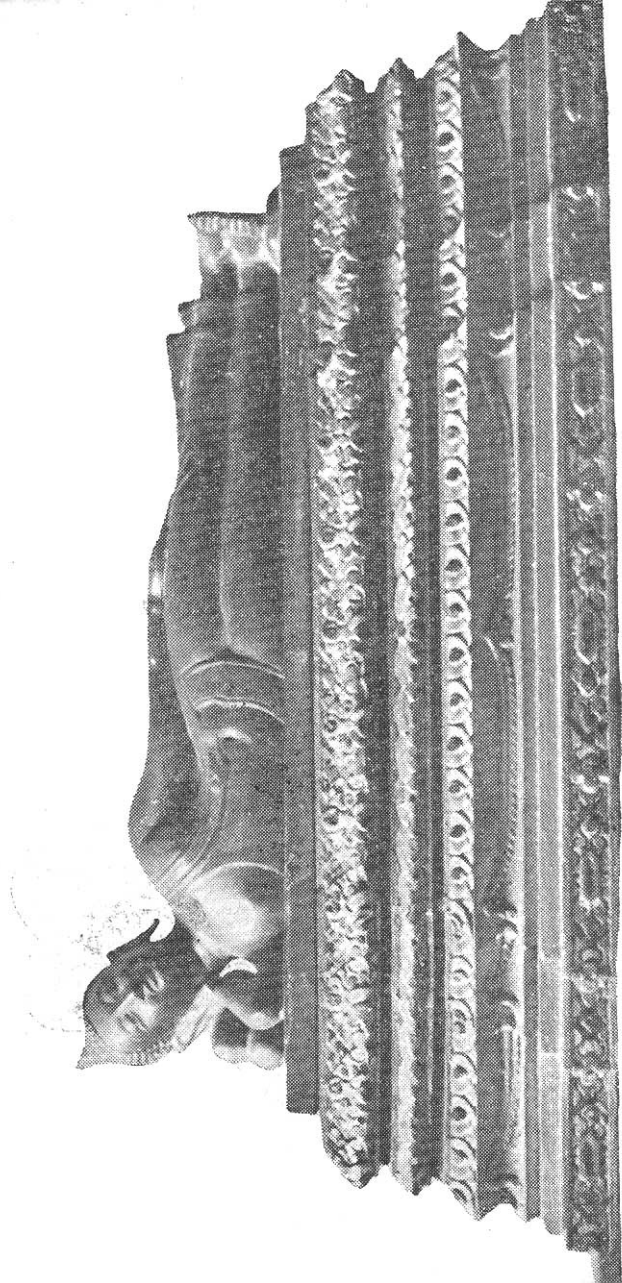
เทาที่พบเรื่องศีลวิยาบถมาแล้ว ท่านผู้อ่านคงสงสัยว่าไม่เห็นพวกตถเวรของศีลปลุกที เรื่องศีลปเป็นเรื่องของความสวยงามหรือความเย็นระเบาเรียบร้อยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนทมาแล้ว เช่นพระพุทธรูปจะเป็นพระนั่ง พระนอน พระยืน พระเดิน อิริยาบถใดก็ตาม ถ้าช่างเขาทำส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้ส่วนดีก็ตามขนาดของรูปนั้น ๆ ก็เป็นศิลป์ไปเอง และแต่ละอิริยาบถเขาทำปางต่าง ๆ ไว้แล้ว ถ้าใครไปทำผิดแบบแผนเขาก็ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น พระปางตรีสุรีเขาทำพระนั่งขัดสมาธิราบหรือขัดสมาธิเพชร กรช่ายหงายฝ่าพระหัตถ์ไว้บนตัก กรชวาวางพระหัตถ์ไว้ที่พระเพลา ปลายพระหัตถ์ชพระจรณเป็นพยานซึ่งเรียกว่าปางมารวิชัย หรือวางพระหัตถ์ข้างขวาหงายทับลงบนพระหัตถ์ซ้าย ซึ่งเรียกว่าปางสมาธิคณเขนตน ถ้าใครไปทำผิดแบบแผนเขาก็ไม่เรียบร้อย และไม่เป็นศิลป์ พระนอนก็เหมือนกัน ธรรมดาของพระพุทธรเจ้า ท่าน บรรทมอย่าง ตถาคตไสยา หรือสทไสยา คือตะแคงข้างขวาทอดพระกรขวาไปข้างหน้า หรือใช้ฝ่าพระหัตถ์ขวารองรับพระเศียรพระกรซ้ายทาบไว้บนพระปรคิ้วซ้าย พระบาทซ้ายซ้อนไว้บนพระบาทขวา เขยยคปลายพระบาทเสมอกัน

ทั้ง ๒ ข้าง ถ้าใครไปทำรูปพระนอนเป็นอย่างอื่นเขา เช่นไปทำ
 ตะแคงข้างซ้ายเขาซึ่งเป็นลักษณะ ของกาม โภคิไสยาก็จะเป็นผิด
 ไม่เรียบร้อยและไม่เป็นศิลปะ พระบนเขาทำเป็นพระปางประทานพร
 ปางประทานอภัย ปางโปรดสัตว์ และปางเสด็จลงจากดาวดึงส์
 ถ้าใครไปทำผิดเขาคงไม่เห็นเป็นศิลปะ พระเดินก็ทำนองเดียว
 กันเขาทำอย่างพระบาทนอภัยฯ พอสมควรแก่สมณสารูป และไกร
 พระพาหุอันนอภัยฯ ถ้าใครไปทำกาวยาวๆ เขาหรือไกรพระพาหุ
 เสี้ยมเต็มเหยียง เช่นงักไม่งามและไม่เป็นศิลปะที่เล่ามาทั้งหมด
 เป็นเรื่องสัทธิบายถของพระพุทธรูป อิริบายถของพระพุทธรเจ้าและ
 ของเหล่าพระสาวกเป็นเรื่องที่มีระเบียบเรียบร้อยสวยงาม ปรากฏ
 อยู่ในพุทธประวัติมากหลาย ฉะนั้นแต่ที่เป็นอิริบายถของพระเลย
 แม่ของคนธรรมดาสามัญเรา ก็นั่งทงที่เป็นศิลปะและไม่เป็นศิลปะ
 เช่นการนั่ง ถ้าเราเข้าไปอยู่ในหมู่ที่เขานั่งพบบ่อยกบพนกัน
 (เช่นเวลาฟังเทศน์ตามวัด) เราไปนั่งเก้าอี้หรือไปนั่งอย่างอื่นเขา
 เช่นนั่งขลุ่ยสมาธิเขาคงไม่เห็นเป็นศิลปะ หรือในหมู่ที่เขานั่งเก้าอี้
 ห้อยเท้ากัน ถ้าเราอวดนั่งพบบ่อยเขากบพนหรือนั่งบนเก้าอี้แต่
 ยกเท้าขึ้นไปไว้บนเก้าอี้ควงกไม่เรียบร้อย การนอนกมแบบแผน

เหมือนคนนอนอย่างตาคดไสยาหรือสหัสไสยา คือ ตะแคง
 ขางขวาเป็นการนอนอย่างดี หรือกามโรคไสยา คือนอนตะแคง
 ขางซ้ายอนเป็นของธรรมดาของสามัญชนชาวบ้านก็ใช้ได้ แต่ถา
 ไรใครไปนอนอย่างเปตไสยา คือนอนหงายแม้เขากลัวว่าไม่เป็น
 คิริมงคล การยืนและการเดินก็เช่นเดียวกัน ในที่ๆ เขายืนและ
 เดินกันเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างแถวตำรวจ ทหาร นักเรียน
 ถ้าเราไปยืนและเดินผิดระเบียบแบบแผนเขามันก็ไม่เรียบร้อย
 เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าอิริยาบถทางสี่เป็นของสำคัญเพียงไร
 เป็นเครื่องบริหารร่างกายให้มีชีวิตยืนนาน และเป็นเครื่องรักษา
 มารยาทให้เรียบร้อย ฉะนั้นศิลปินสมัยไซทียจึงปฏิวัติพระ
 พุทธประสงค์เคยทำตามเรื่องในพุทธประวัติมาเป็นกิริยาตามอิริยาบถ
 ก่อนกว่าชาติทั้งหลาย ในตะวันออก

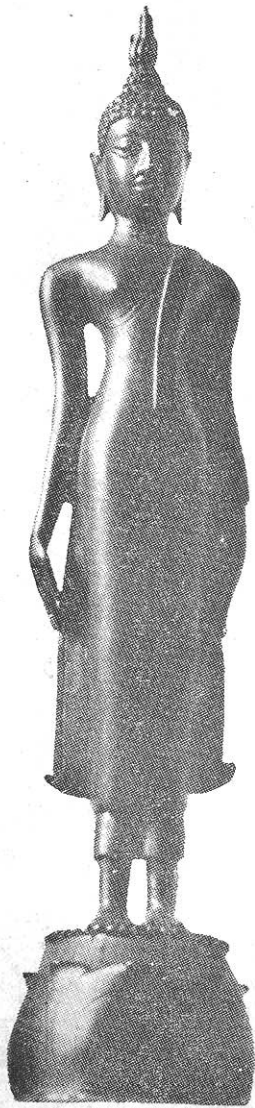
ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วว่า อิริยาบถของพระพุทธเจ้าและของ
 เหล่าพระสาวกเป็นของที่มีระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เป็นที่คงแห่ง
 ศรัทธาประสาธน์ของผู้ที่ใครพบใครเห็นเสมอ มีเรื่องราวปรากฏอยู่
 เป็นอันมากในพุทธประวัติซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเป็นบางเรื่อง เช่น
 พระสารบุตรเถระ ผู้เลิศด้วยปัญญา อัครสาวก เบื้องขวาของ พระ

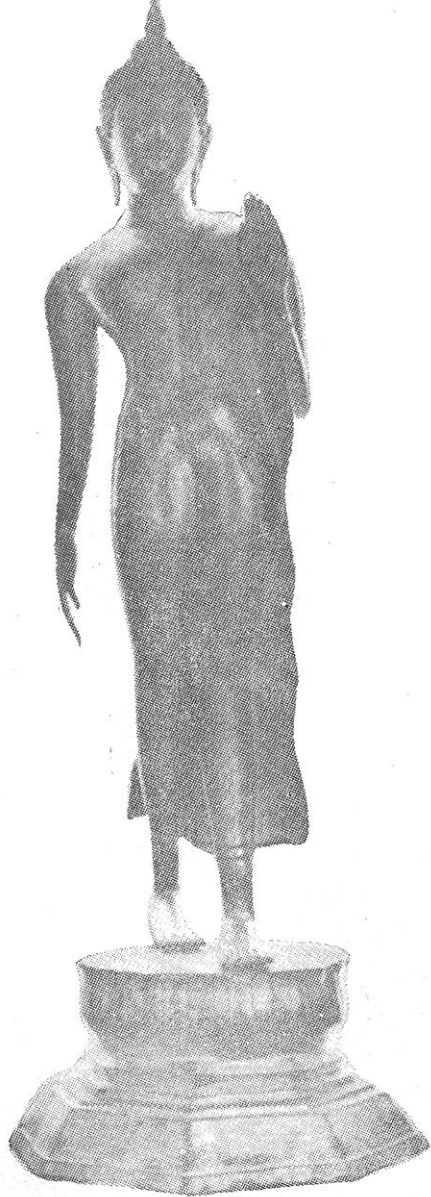
พระนอน (ไสยาสน์)

๖
พระนั่ง

๔
พระยืน

พระเค็ม (ถ้ำ)

พุทธเจ้า ท่านก็เข้ามาสู่ สำนักพระพุทธรองค ติวยธิริยาบถ ของพระ
 อัสสชชีเถระ เรืองมอ่ยว่าพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานเป็นสกุล
 พรหมมณเฒ่ามั่งคั่งด้วยกัน เป็นสหาคกันมาแต่เด็ก (พระสารีบุตร
 เป็นลูกของนางพรหมมณช่อว่าสารี จึงเรียกว่าสารีบุตร แต่ม
 ช่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อปติสสะพระโมคคัลลานเป็นบุตรของ
 นางพรหมมณช่อโมคคัลล จึงเรียกว่าโมคคัลลาน แต่มช่อเรียก
 อีกอย่างหนึ่งว่า โกลิตะ) วันหนึ่งไปคัมภรสถ์ด้วยกันและเกิด
 ความคิดเหมือนกันว่า คนเรานจะมีอายุอยู่ไต่กว่าว ๆ ๑๐๐ ปี
 แล้วจะตายไปหมด จะมีว่าเริงเอาอะไรกันหนอ เมื่อความคิดเกิด
 มาตรงกันเขาเช่นนกมความคิดที่จะแสวงหาโมกขธรรม คือ ทาง
 ที่จะให้พ้นจากการเกิด แก่, เจ็บ, ตาย จึงไต่ไปบวชเป็นปริพาชก
 และศึกษาอยู่ในสำนักอาจารย์สญชัยปริพาชกเมืองราชคฤห์ ซึ่ง
 เป็นคณาจารย์ใหญ่คนหนึ่งในเวลานั้นพร้อมด้วยบริวาร ศึกษาอยู่
 จนหมดความรู้ของอาจารย์ แต่สองสหาคก็ยังไม่พอใจในความ
 วิถีไต่ศึกษามาแล้วนั้น จึงนัดหมายกันไว้ว่า ถ้าสหาคคนใดไต่
 พบหรือบรรลุธรรมพิเศษก็จงบอกแก่กันและกัน เขาวันหนึ่ง พระ
 อัสสชชีของคหนึ่ง ในพระบัญญัติก็เข้าไปนิเทศยาตราในเมือง

ราชคฤห์ พระสารีบุตรเดินมาแต่อารามไคเห็นท่านมีอาการน่า
 เลื่อมใส จะก้าวไป ถอยหลัง แลเหลียว คู้แขน เขยัดแขน
 เวียบร้อย โดยทกอิริยาบถ ทอดจักษุแต่พอประมาณ มีอาการ
 แปลกกว่าบรรพชิตอื่นในสมัยนั้น อดยากจะทราบความว่าใครเป็น
 ศาสตราของท่าน แต่ยังไม่กล้าถามเพราะในเวลานั้นท่านยังเที่ยว
 บิณฑบาตรอยู่ จึงติดตามไปข้างหลังในระยะพอสมควร ครั้นท่าน
 กลับจากบิณฑบาตรและฉันแล้ว จึงเข้าไปใกล้และกล่าวสรรเสริญ
 ว่า “ท่านผู้มีอายุอินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่าน
 ก็หอมจกผ่องใส ท่านบวชจำเพาะใคร ใครเป็นศาสดาผู้สอน
 ของท่าน ท่านชอบใจธรรมะของใคร” พระอัสสชิเถระจึงตอบว่า
 “ข้าพเจ้าบวชจำเพาะพระมหาสมณะ ผู้เป็นโอรสแห่งศากยะ
 ออกบวชจากศากยะสกุล ท่านนั้นแหละเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้าชอบใจธรรมะของท่าน” พระสารีบุตรถามต่อไป
 ว่า “พระศาสดาของท่านสั่งสอนว่าอย่างไร” พระอัสสชิ
 ตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าเพิ่งบวชใหม่ มาสู่สำนักของ
 พระพุทธองค์ยังไม่นานนัก ไม่อาจจะแสดงธรรมแก่ท่านโดย
 กว้างขวางได้ แต่พอรู้ใจความซึ่งอาจจะกล่าวแก่ท่านโดยย่อ

ใต้” พระสารีบุตรจึงว่า “ข้าพเจ้าไม่ต้องการความพิศดาร
 ใดๆ ขอความเพียงยื่นมือยกมือ ใต้ ขอให้ท่านแสดงเถิด”
 พระอัสสชิก็แสดงกรรมแก่พระสารีบุตรเป็นใจความว่า “กรรมใด
 เกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุของกรรมนั้น และความ
 คืบของกรรมนั้น พระมหาสมณะมีวาตะอย่างนี้” พระสารีบุตร
 ใต้ฟังก็ทราบบว่าคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มีเหตุผล คือว่ากรรม
 ใต้ทั้งปวงเกิดแต่เหตุ และจะส่งบรณะไปก็เพราะคืบเหตุก่อน พระ
 ตถาคตทรงสอนให้ปฏิบัติเพื่อส่งบรณะเหตุแห่งกรรม อันจะเป็น
 ใต้เครื่องก่อให้เกิดทุกข์ และด้วยใจความย่อ ๆ แห่งพระคาถา
 ใต้เพียงเท่านั้น พระสารีบุตร ก็ใ้กรรมจักมีบรรลุนิพพาน เห็น
 ใต้แจ้งประจักษ์ว่าสังโศกสังหนังมีความเกดขึ้นเป็นกรรมตา สังหน
 ใต้ก็ของคืบไปเป็นกรรมตา แล้วถามพระอัสสชิว่า เวลานพระ
 ใต้พุทธเจ้าเสด็จอยู่ที่ไหน พระอัสสชิตอบว่าเสด็จอยู่ที่พระเวฬุวัน
 ใต้พระสารีบุตรจึงลาพระอัสสชิกลับไปแจ้งความแก่พระโมคคัลลาน
 ใต้และแสดงกรรมให้แก่สหายนั่ง พระโมคคัลลานก็ใ้กรรมจักมี
 ใต้บรรลุนิพพานเช่นเดียวกัน แล้วพากันไปลาอาจารย์สญชัย
 ใต้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวาร ขดบรรพชาอุปสมบทต่อ

พระองค์ในที่สุดก็สำเร็จพระอรหันต์ทุกองค์ และพระสาวบริศได้
 รัชชางตงเบ็น พระอัครสาวกเบื้องขวาพระโมคคัลลานเป็นพระอัคร
 สาวกเบื้องซ้าย เรื่องพระสาวบริศ และพระโมคคัลลานมาสู่
 สำนักพระพุทธรเจ้าเกิดชนทวยอริยาบถของพระอัสสชิแท้ ๆ

เรื่องทภิกษุสงฆ์ จะได้รับพหุญาณญาติ ให้อยู่ในเสนาคนใด
 ก่เกิดชนทวยอริยาบถของพระภิกษุสงฆ์เช่นเคยวกัน (คือเมื่อ
 พระพุทธรเจ้ายังไม่ได้ทรงอนุญาติ เสนาคันสิกขาบทแก่ ภิกษุสงฆ์
 ภิกษุทั้งหลายก็เวรวายกันอยู่ในที่นั้น ๆ คือ อยู่รูกขมูลในย่านนั้น ๆ
 บ้าง อยู่ในชอกภูเขาบ้าง อยู่ในถ้ำศิลาบ้าง อยู่ในป่าช้าบ้าง
 อยู่ในสุ่มหม่นบ้าง อยู่ในอพโลกาศบ้าง อยู่ในรอมฟางบ้าง
 ครนออกมาจากที่อยู่เป็นเวลาเช้ามีจักษุทอลงเบของตำ ประกอบ
 ทวยอริยาบถอันเกินไปได้ กลับมากก็ เหลียวไปก็ ได้ แลไปก็
 เหยยตกายก็ คุญกายก็ เป็นอนบรบริรณงาม ในการนินมเศรษฐ
 ฎีใหญ่ในเมืองราชคฤหณ์หนึ่งออกไปสวนอุทยานแต่เช้า ครน
 เห็นพระภิกษุสงฆ์เจ้า บริบรณทวยอริยาบถกนนั้น ก็เลอมใส่
 ศรัทธาขงนิก จึงผะเคียงว่า ข้าพเจ้าจะสร้างเสนาคนถวาย

BQ
5125
พท 46

๑๕

พระภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวว่า พระพุทธเจ้ายังมีโศกอนุญาต เศรษฐี
 กะเตยงว่าให้ทูลถามแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาค พระองค์จึง
 อนุญาตซึ่งทอญี่แก่ภิกษุทั้งหลายตงแต่บัดนั้นมา เท่าทกล่าวมา
 เพียงเล็กน้อยนเป็นเรื่องแสดงถึงอิริยาบถของภิกษุสงฆ์สาวกของ
 พระพุทธเจ้าว่าท่านมีอิริยาบถเพียงใด) อธิบายว่าแต่ฝ่ายภิกษุสงฆ์
 เลย เมื่อขาสักขาของพระพุทธเจ้าคนหนึ่ง คือนางวิสาขาก็เป็น
 ผู้มีอิริยาบถสวยงามมาก ถึงกับผู้เห็นท่านนั่งก็ไม่อยากให้ท่าน
 นอน ยืน เดิน เมื่อเห็นท่านนอนก็ไม่อยากให้ท่านยืน, เดิน, นั่ง
 เมื่อเห็นท่านยืนก็ไม่อยากให้ท่าน เดิน, นั่ง, นอน เมื่อเห็น
 ท่านเดินก็ไม่อยากให้ท่านนั่ง นอนและยืน คือว่าท่านสวยไปหมด
 ทุกอิริยาบถ ผู้ที่พบในอิริยาบถไหนก็เห็นงามจับใจ ถึงกับไม่
 อยากให้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอิริยาบถอื่น นางวิสาขาคือขาสักขาสำคัญ
 คนหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ถวายวัตถุพวาราม ใ้รับยกย่อง
 จากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเขตทิศคะเลิศกว่าผู้อื่นในทางบริจาคทาน
 ซึ่งเข้าใจว่าผู้ทนต์ถอพระพุทธศาสนามันผู้ใหญ่ ๆ รู้จักท่านแล้ว
 เกือบทุกคน ชีวิตประวัติของท่านเป็นสังขารที่น่าเวรียนมาก เพราะ
 เป็นตัวอย่างดี ๆ หลายประการ

34375

17. พ.ศ. 27.

นางวิสาขานี้เป็นลูกสาวของทนต์ชัยเศรษฐีและนางสุมนเทว
 เป็นหลานของเมณฑก เศรษฐีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์นับไม่ถ้วน คนหนึ่งใน
 เศรษฐีทั้ง ๕ ของเมืองราชคฤห์ ต่อมาพระเจ้าปเสนทิโกศลไป
 ขอรทนต์ชัยเศรษฐีพร้อมด้วยครอบครัวจากพระเจ้าพิมพิสารให้มา
 อยู่ในเมืองสาวัตถีนางวิสาขาก็ตกมาเป็นชาวสาวัตถี แต่พวก
 ของทนต์ชัยเศรษฐีมีมากขึ้นไปที่จะเข้าไปอยู่ในเมือง พระเจ้า
 ปเสนทิโกศลจึงสร้างเมืองใหม่ในอาณาเขตของพระองค์ชื่อ
 ว่า เมืองสาเกต นางวิสาขาได้เป็นพระโศกายนับคนละตั้งแต่
 อายุ ๗ ขวบ ขณะเมื่อนางวิสาขามีอายุได้ประมาณ ๑๕-๑๖ ปี
 มีเศรษฐีหนึ่งชื่อนมิตรา มีบุตรชายชื่อยถวันกมาร เมื่อบ
 ญวันกมารรุ่นหนุ่มมีบิดามารดาร่ำร้องจะให้มภารยา บญวัน
 กมารตอบว่า ถ้าใครหญิงเบญจกัลยาณซึ่งมีลักษณะอนงาม ๕
 อย่าง คือ งามผผ, งามเนอ, งามกระตัก, งามผิว และงามวัย
 จึงจะยอมมีภรรยา บิดามารดาจึงเชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คนผู้รู้จัก
 ลักษณะหญิงเบญจกัลยาณมาตั้งเป็นกรรมการให้ไปเที่ยวแสวงหา
 หญิงซึ่งมีลักษณะอนงาม ๕ อย่างนั้น โดยทำพวงมาลัยทองมี
 ราคาหมื่นหนึ่งให้ไป วันหนึ่งในเมืองนั้นเขามังงานนักชตฤกษ์กัน

นางวิสาขาก้ไปเที่ยวขย้เขา ระหว่างนั้นเกิดฝนตกขรวิวารของนาง
 ประมาณ ๕๐๐ พากันขย้เข้าไปสู่ศาลาโดยเร็ว แต่นางวิสาขา
 ค่อยๆ เค้นไปตามปกติ จนผ้าและเครื่องอาภรณ์แยกโศกไป
 หมค พราหมณ์ไคเห็นนางวิสาขามลภษณะเป็นหญิงงามแล้ว ๔
 ประการ ยังไม่ไคเห็นแต่พื้น (กระตก) เท่านั้น พวกพราหมณ์
 จึงแกล้งกล่าวว่ “ลกสาวเรานขเกยจจริง สามีเขาเห็นจะให้กิน
 แต่น้ำขาวเท่านั้นกรม้ง” นางวิสาขาไคยินจึงถามว่ “ท่านว่
 ไคไร” พราหมณ์ขบอกว่า “ว่เชอนะซ้” นางวิสาขาจึงตอบขย้
 เสียงอันไฟว่ “ท่านว่ขำพเจ้าทำไไม ที่จริงขำพเจ้า
 กาลงขงกว่หญิงขรวิวารเหล่านนั้นเอนอนมาก แต่ว่ขำพเจ้าไม่
 ขงไปเพราะว่ผู้หญิงเกิดมากสำหรับเอนภคท ทพอแม่จะพงขย
 ถาวงไปเผอญไปหลม ขย้ระอย่างไคอย่างหนึ่งททำลายก้จะ
 เสยราคา ผ้าและเครื่องอาภรณ์เอนของแยกแวกแห่งไค ออก
 อย่างหนึ่งนขำพเจ้าเห็นว่าชนสจำพวก คอ พระราชาขงไครบ
 อภเชกแล้วหนึ่ง ขางมคลทคตขงประคยประคตาเครื่องอาภรณ์
 แล้วหนึ่ง ขรพชคทหนึ่งและผู้หญิงหนึ่งขงไปไม่งามเลย เพราะ
 จะถกคนครหาว่ากล้วขย้เหคต่างๆ เหคนี้แหละขำพเจ้าจึงไม่
 ขง” ขณะทนางพคขย้นพราหมณ์ไคเห็นพนของนาง เอน

อินไค้พยหญิงทมลกษณะงาม ๕ ประการคังทคองการ พราหมณ
 ึ่งเข้าไปสว่มพวงมาลย์ทงให้ อินเ็นธรรมเนยมีการหม่นตาม
 ประเพณโบริธาของอินเคี้ย เมื่อยิตานางไค้ทรายและยินยอมท
 จะทำการอาวามงคลกันแล้ว มีการเคัรมชู้จิงไค้ทรายทลให้
 พระเจ้าปเสนทโกศลทรวงทราย พระเจ้าปเสนทโกศลเสด็จไปรัย
 ักนางวิสาชาพรอ่อกมีมีการเคัรมชู้ทวย แต่ท่นญชัย์เคัรมชู้
 กำลังทำเค็รวงประกัยให้นางออยู่ยงไม่เส็รจ ขอให้พระราชา
 และมีการเคัรมชู้พรอ่มทวยบริวารรออยู่จนกว่าเค็รวงประกัยจะ
 สำเว็จ เค็รวงประกัยสารบนชอว่า มหาลดาประสาธนชงคองไซ
 เวลาทำดง ๔ เดือน เส็รจแล้วนางวิสาชาจิงแ่งเค็รวงนเ็นคอง
 แรกระหวางทเค็นทางไปยงเมืองส่วทถกยสาม การทำเค็รวง
 มหาลดาประสาธนไซชางทงดง ๕๐๐ คน ไซทงค้ำ ๑๐๐๐
 นิกช (๑ นิกช หนัก ๕ สวรรณเทียชกขนำหนักไทยเท่าไรยงไม่
 ทราย) เงินไม่ทรายว่าเท่าไค้ แก้วมณ ๓๓ ทะนาน แก้วมุกดา
 ๑๑ ทะนาน แก้วประพาฬ ๑๒ ทะนาน เพชร ๔ ทะนาน
 ลกษณะของเค็รวงมหาลดาประสาธนนเ็นเค็รวงคลุมทงแต่ห
 จนจคหลังเท่า ยินหัวทำเ็นรูปนยกุงกระพอยก ขนบกนกนยกุง

ทำด้วยทองคำ บั๊กชาย ๕๐๐ ขน บั๊กขวา ๕๐๐ ขน ฝังขยปาก
 ทำด้วยแก้วประพาฬ ทำด้วยแก้วมณีนีล คอและหางทำด้วย
 แก้วมณีนีล ขนและหน้าแข้งทำด้วยเงิน ลูกกลมทองคำทำด้วย
 ทอง รังคมทองคำทำด้วยเงินราคา ๕ โทก ค่าขำเห็นจ
 ๑๐,๐๐๐ นอกจากนางยังมีเครื่องประดับออกซดหนึ่งช่อวา
 ษณมัญจูก ราคา ๑ แสน ซึ่งมีคารุณีย์ทำให้ในภายหลัง
 เมื่อคราวนางจะจากไปอยู่กับสามีน ทนุชชัยเศรษฐีให้
 ทرفยสันไปหลายสิบโทกและให้โอราตไปหลายช่อ ๆ ที่เรารู้กัน
 มาก คือ ไฟในอายนำออก ไฟนอกอายนำเข้า ขอนมาจากเรื่อง
 นางวิสาขานเอง คราวหนึ่งนางนักรชศฤงคารในเมื่องสาวตลซง
 หึงผู้ที่มีสกุลจะต้องแต่งตัวกันเต็มยศไปเที่ยวในงานนักรชศ-
 รุงนางวิสาขาก็กางเครื่องมหาลดาประสาธน์ไป ครนเล่น
 นักรชศฤงคารแล้วนางจะแวะที่พาราณสีเพื่อฟังธรรมเทศนา ก่อน
 เข้าไปนางไคเปลืองเครื่องมหาลดาประสาธน์มอยแก่นางทาศผู้
 หนึ่ง แล้วทรงเครื่องช่อวา ษณมัญจูก เข้าไปฟังธรรมเทศนา
 ครนเลิกฟังธรรมแล้วนางไปเยี่ยมพระภิกษุสามเณรผู้อาพาธและ
 ภิกษุสามเณรผู้อาคันตกะต่าง ๆ เผื่อว่าพระคุณเจ้าเหล่านั้นจะ
 ต้องการอะไรบางนางก็จะจัดถวายให้ เมื่อนางจะกลับจึงถามถึง

เครื่องมหาลดาประสาธน์ที่ฝากนางทาสีไว้ นางทาสีบอกว่าลมไว
 ตรงที่พงธรรมนางจึงให้ไปเอามา และส่งว่าถ้าพระอานนทจย
 ต้องแล้วก็ไม่ต้องเอามา เรืองกเย็นจริงอย่างนางคาค คือเมื่อพระ
 อานนทท่านเห็นนางทาสีลมไวท่านก็เกษขณคล่องไวทบนใด นาง
 จึงคิดที่จะเล่ห์หลวงเครื่องมหาลดาประสาธน์เอาเงินทำบุญ แต่คนท
 จะซอโตกมอขเพียง ๒ คน คือ นางมลลิกาภรรยาท่านพันฉลเสนา
 คนหนึ่ง อธิกาเศรษฐีในเมืองราชคฤห์คนหนึ่งเท่านั้น นางจึงให้
 ช่างทองมาตีราคา ช่างทองตีราคาเป็นเงิน ๕ โกลก กัย ๑ แสน
 นางจึงตกลงซอเสียเองและทลปฏิบัตต่อพระพททเจ้าว่า จะให้นาง
 ทำอะไรก็ด้วยทรพบน พระพททเจ้าจึงแนะนำให้นางสร้างทอข
 แก่พระสงฆ์ในประตคานที่คัตะวันออกคือในเขตขพพารามนตนเอง
 และครสสั่งให้พระโมคคัลลนเป็นผู้ช่วยอำนวยการสร้าง อาคาร
 อนนปรากฎในทอนวาชอ มีคารมคปราสาท (มีคารมคเป็นซอ
 ของนางวิสาข) มีคารมคปราสาทนเป็นอาคาร ๒ ชน มทอง
 ๑ พนทองทวยกนคือ ขางลางมี ๕ รอยทอง ขางบนมี ๕ รอย
 ทอง เสาทงหมคเป็นทองค้ำ ทวเขตนกระมิง จึงมกปราชญ
 ยางท่านเรียกมีคารมคปราสาทนว่า โลหะปราสาท และมี
 ประวัคเกยวของมาถงโลหะปราสาททวคราชนคคาของเราน แต่

เทาที่พบหลักฐานโลหะปราสาทนั้น พระเจ้าทภูริคามินีทรงสร้าง
 ที่เมืองสิงกาเมอรวร พ.ศ. ๓๘๒ โลหะปราสาทในเมืองเว
 สร้างในรัชกาลที่ ๓ เป็นความคิดของช่างไทยทำตนเอง เพราะ
 โลหะปราสาทของนางวิสาขาไม่มีปรากฏซากอยู่เลย ของเมือง
 สิงการัมแต่เส้ายกอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ฉนั้นโลหะปราสาท
 ของเมืองไทยทั่วราชอาณาจักร จึงเป็นความคิดของไทยโดยเฉพาะ
 ซึ่งถาวรกว่าไว้คงจะรักษาอยู่ไม่ มีครมมาตปราสาทของนาง
 วิสาขาที่สร้างชน ตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้านั้น คุณลักษณะ
 จะใกล้เคียงกับโรงพยาบาลสงฆ์ในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะ
 ความมุ่งหมายสำหรับให้ภิกษุสามเณรผู้อาพาธและภิกษุสามเณร
 อากันตะพัก จึงนับว่านางวิสาขาได้ทำคุณอันยิ่งใหญ่ในพระ
 คำสั่ง โดยซอก ๆ จะสร้างปราสาทเป็นราคา ๕ โกฎิ ค่าก่อสร้าง
 ๕ โกฎิและค่าทำบุญเลี้ยงพระในการฉลองตลอด ๔ เดือน
 อีก ๕ โกฎิ เช่นนกส้มควรวแล้วที่จะใคร่ขอว่าเป็นเหตุที่คคะใน
 การบริจาคทาน

เรื่องของนางวิสาขาที่เล่าอย่างนี้ อีกแต่ ชักมา เล่าเพียงให้
 เป็นหลักฐานว่า อธิบายดเป็นของสำคัญเพียงไรเท่านั้น.